

RELIGIONS I REVOLUCIÓ

LLIÇONS DE MIG SEGLE CUBÀ

FÉLIX SAUTIÉ MEDEROS

La Habana, Cuba

No podré oblidar mai el que va expressar un dignatari eclesiàstic llatinoamericà durant una visita a un grup de joves nicaragüencs que a finals dels anys 70 estudiaven a l'illa de la Joventut, Cuba. La frase, malgrat el temps transcorregut, la recordo en les seves essències bàsiques: "Es pot ser com els rius que ho arrassen tot amb les seves crescudes, o tranquils com els llacs. Les revolucions són com els rius i jo voldria que vostès fossin com els llacs".

La seva frase havia estat la continuació d'una anàlisi prèvia amb participació d'altres eclesiàstics cubans, realitzada abans d'adreçar-nos a l'escola on ens esperaven concentrats els joves "nicas" juntament amb els seus professors i responsables. Va ser com una trobada apassionada entre homes d'església i homes de revolució, i allò interessant: teníem el mateix origen cristià, però des del punt de vista social partíem de diversos enfocaments: rius i llacs. Havien passat uns 20 anys des del triomf de la revolució, i com els rius, moltes coses del sistema de classes d'abans de 1959 s'havien arrasat.

Per entendre les lliçons que ens planteja aquest mig segle cubà de religió i revolució cal repassar els fets concrets i en primer lloc, no puc oblidar quan, el gener de 1959, els rebels barbutos van baixar de les muntanyes amb escapularis, crucifixos i altres símbols religiosos de la fe cristiana, molts dels quals es troben atresorats en el santuari nacional de Nostra Senyora de la Caritat del Courè.

Una lliçó inicial és que cristianisme i revolució poden convergir plenament quan es posa com a centre l'opció pels pobres i prima l'Evangeli per sobre dels interessos institucionals. Les incompatibilitats apareixen quan per raons de classes, d'interessos i d'excessos, que no tenen res a veure amb l'espiritualitat, perquè l'equitat distributiva i la justícia social estan diàfanament proclamades a l'Evangeli. "Trair el poble és traïr Crist", va ser un primer lema dels cristians revolucionaris. Però llavors hi va haver una reacció dels rics en contra de la Llei de Reforma Agrària del 18 de maig de 1959, primera mesura revolucionària a favor dels desposseïts, que els

bisbes cubans van saludar positivament en una carta enviada a Fidel l'agost de 1959. Però els interessos dels rics es van veure amenaçats per aquesta llei, i encara més per la reforma urbana del 14 d'octubre de 1960, que va plantejar que els inquilins poguessin convertir-se en propietaris de les vivendes. Aleshores començaren els problemes. Encara no s'havia celebrat el Concili Vaticà II (1962-1964), i els seus aires renovadors no bufaven a Cuba. El resultat va provocar una escissió entre els creients, a favor i en contra de la revolució.

Per altra banda, també el 1959, es va realitzar el Congrés Catòlic Nacional, que es va clausurar a la Plaça de la Revolució, en una massiva activitat en la qual es varen trobar a la presidència els bisbes cubans i els principals dirigents de la revolució. Hi va haver aleshores un llarg tram en el qual l'acció dels rius va actuar amb les seves coses positives i alguns efectes secundaris no tan positius. Anys més tard aquesta trobada es repetiria, el gener de 1998, quan el Papa Joan Pau II va realitzar la seva històrica visita a Cuba.

Ja el 1959 va caldre definir-se per la revolució, per la contrarevolució de les classes afectades, o abstenir-se de participar. Es va començar a desenvolupar una successió de divergències i trobades, que va tenir la seva màxima manifestació en la política de l'ateisme científic, causa de molts excessos, que va determinar que la constitució de 1976 proclamés Cuba com un estat ateu. Hi va haver fites de confrontació: la nacionalització dels col·legis catòlics i religiosos en general (maig de 1961); l'expulsió de Cuba de sacerdots i religiosos catòlics (setembre de 1961); l'emigració de molts pastors protestants, la processó de la Verge de la Caritat a l'Havana, en la qual es varen produir disturbis, cosa que va motivar una prohibició de les processons arreu del país; les primeres pastorals dels bisbes catòlics de Cuba que van plantejar crítiques a la política del govern d'aleshores; la discriminació dels creients per ocupar certs càrrecs de confiança i perquè poguessin estudiar determinades carreres universitàries. Fins i tot els cultes d'origen africà es van haver de refugiar dins

l'anonimat de les seves cases. Els temples catòlics i protestants van començar a quedar buits. El 1993 els bisbes catòlics cubans van publicar la Pastoral titulada "L'amor tot ho espera", en la qual es varen manifestar a favor d'un diàleg profund en virtut del deteriorament de la situació econòmica, política i social. La pastoral no va ser ben rebuda per les autoritats.

Enmig d'aquestes adversitats algunes coses es varen començar a recompondre amb l'arribada a Cuba de Monsenyor César Zacchi com a representant del Vaticà (1962-1974), que es va introduir de manera molt positiva en la societat cubana i va aconseguir una primera distensió entre Església i Estat. Hi varen influir a més la Teologia de l'Alliberament i determinats teòlegs, com Pere Casaldàliga a partir de 1985; la publicació del llibre de Frei Betto titulat *Fidel y la Religión* (1985), que va assolir ressonàncies universals; la celebració de l'ENEC, Trobada Nacional Eclesial Cubana, de l'Església Catòlica, el 1986, que va treure l'Església cubana de l'interior dels temples i que, a poc a poc, es va anar projectant externament mitjançant les cases missió, cases d'oració i altres iniciatives; la visita de Fidel a Brasil el març de 1990 i la seva trobada amb les comunitats cristianes de base; una visita similar de Fidel al Carib, la seva posterior trobada amb líders religiosos protestants (2 d'abril de 1990), i per separat, un temps després, amb els bisbes catòlics, esdeveniments importants per a la normalització entre l'Església i l'Estat. Anys més tard, amb la celebració del IV Congrés del Partit Comunista de Cuba (octubre 1991), es va plantejar el propòsit de reformar la constitució vigent establint Cuba com un estat laic no confessional, la qual cosa es va aprovar en un referèndum l'any 1992. La caiguda del mur de Berlín i la desaparició del camp socialista i de la Unió Soviètica, van determinar un ensorrament econòmic a Cuba que s'ha anomenat Període Especial, en el qual les creences i la fe, contingudes a l'interior de les persones, es va començar a exterioritzar i els temples, a poc a poc, es van tornar a omplir. L'Estat es va tornar més flexible respecte d'aquests afers.

Aquest procés d'apropament, amb els seus alts i baixos, va tenir un moment molt important amb la visita de Fidel al Vaticà, el 19 de novembre de 1996, en la qual es varen examinar afers concernents a la normalització de les relacions, i el ja esmentat

viatge de Joan Pau II a Cuba (gener de 1998) que varen organitzar en coordinació l'Església i l'Estat. La seva presència va determinar la periodització "abans i després de la visita del Papa", que ens va deixar un llegat que per molt de temps estarà actuant positivament en el procés de normalització de les relacions entre l'estat i l'Església Catòlica, incloent les demés religions. Davant d'aquest esdeveniment les esglésies protestants es varen animar a realitzar un conjunt d'importantes concentracions locals (maig de 1999). Religions i revolució van prendre un rumb de retrobament positiu; els conceptes bàsics de la Teologia de l'Alliberament han estat i són essencials en aquesta nova convergència.

Cuba va ser somiada en el si del Seminari San Carlos per sacerdots com José Agustín Caballero i Félix Varela, que van forjar un conjunt de deixebles que es varen dedicar a la tasca de convertir-la en realitat a finals del segle XIX, en lluita unida amb negres africans esclavitzats. La Verge de la Caritat, apareguda a les aigües de la Badia de Nipe el 1612, va ser el primer símbol d'allò cubà, fins i tot abans que tinguéssim consciència d'identitat pròpia, escut i bandera. No hi ha cubà creient o no creient que no respecti la Verge de la Caritat, Ochum en el Panteó dels cultes africans.

Per concloure puc dir que, segons el meu criteri, on hi hauria d'haver hagut una successió de trobades ininterrompudes a partir d'una opció preferencial pels pobres, s'hi van interposar els interessos de classe i el dogmatisme. D'altra banda, com a resposta a l'aïllament i les agressions als quals va ser exposat des dels seus primers moments el procés revolucionari cubà, es va produir una radicalització que esdevingué sovietització, amb tot el que es va aconseguir de positiu en allò material i en la supervivència política, però amb les seqüeles d'ateïtzació extrema, que varen crear un abisme entre revolució i religió, amb desconfiances i enfrontaments que només amb el temps i la successió dels esdeveniments històrics, a poc a poc s'ha pogut anar superant, tot i que queden molts problemes pendants. Rius i llacs convergiran si aconsegueixen mantenir una aliança evangèlica i revolucionària per un futur de pau, justícia social, equitat distributiva i conservació del planeta.